

G. HOFSTEDE'NİN ERİLLİK-DİŞİLLİK (MASCULİNTY) FAKTÖRÜ TÜRKİYE ANALİZİNİN TÜRK HALK BİLGİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

G. HOFSTEDE'S MASCULINITY FACTOR EVALUATION OF TURKEY ANALYSIS IN TERMS OF TURKISH FOLK KNOWLEDGE

Refiye OKUŞLUK ŞENESEN*

ÖZ: Kültürel farklılaşmanın boyutlarına yönelik olarak farklı bilim adamları değişik sınıflamalar yapmışlardır. G. Hofstede, bir sosyal psikolog ve kültürlerarası iletişim alanında önde gelen bir örgütsel sosyoloji uzmanıdır. Ulusal ve örgütsel olarak ikiye ayırdığı kültürleri açıklayabilmek için beş parametre sunmuştur. Bunlar güç mesafesi, bireycilik/çoğulculuk, erillik/dişillik, belirsizlikten kaçınma ve uzun / kısa vadeye dönüklüktür. Erillik-Dişillik (Masculinity) başlıklı parametreye göre örneğin, erkeksi kültürün egemen olduğu toplumlarda kadın ve erkek rolleri arasında kesin bir ayırım vardır. Kadınsı kültürün egemen olduğu toplumlarda ise kişiler arası uyum ve anlaşma önemlidir. Çatışmaya gitmektense örtbas etme yoluna gidilir. Bu çalışmada G. Hofstede'nin "Erillik-Dişillik (Masculinity)" kültürel boyutunun Türkiye analizi incelenmiş ve sonrasında bu analize veri olan eğilim ve uygulamaların Türk halk bilgisi ve uygulamalarında nasıl bir karşılığı olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Örnek uygulamalar, Türk toplumunun daha en başından bireylere dişil değerleri gelenek, görenek, teamüller vasıtasıyla yüklediği sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Halk Kültürü, Halk Bilgisi, G.Hofstede, Erillik-Dişillik (Masculinity) Boyutları, Kültürlerarası İletişim.

ABSTRACT: Different scientists have made different classifications regarding the dimensions of cultural differentiation. G. Hofstede is a social psychologist and a leading expert in organizational sociology in the field of intercultural communication. He presented five parameters to explain cultures, which he divided into two: national and organizational. These are power distance, individualism/pluralism, masculinity/femininity, uncertainty avoidance, and long/short term orientation. According to the parameter titled Masculinity, for example, in societies where masculine culture is dominant, there is a clear distinction between male and female roles. In societies where feminine culture dominates, interpersonal harmony and agreement are important. Instead of going to conflict, they resort to cover-up. In this study, G. Hofstede's Turkish analysis of the cultural dimension of "Masculinity-Femininity" was examined and then it was tried to determine how the trends and practices that provided the data for this analysis correspond to Turkish folklore and practices. Sample practices reveal that Turkish society imposes feminine values on individuals from the very beginning through traditions, customs and practices.

* Prof. Dr.-Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Adana-rokusluk@cu.edu.tr (Orcid: 0000-0002-3309-4547)

Keywords: Turkish Folk Culture, Folklore, G. Hofstede, Masculinity/Femininity Dimensions, Intercultural Communication.

Giriş

Kültürel farklılaşmanın boyutlarına yönelik olarak farklı bilim adamları değişik sınıflamalar yapmışlardır. Geert Hofstede, kültürlerarası iletişim alanında önde gelen bir sosyolog ve örgütsel sosyoloji uzmanıdır. Hofstede'nin, ilk kez 1980 yılında ortaya attığı "kültürel değer boyutları" (cultural value dimension) teorisi, farklı disiplinlerde, "çılgır açıcı", "dönüşüm" sağlayıcı şeklinde övgüyle karşılanmış ve son otuz yılda atıf sayısı bakımından "en önemli on yazar" arasına girmiştir.

Hofstede'nin araştırmalarında, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 50 ülkeyi kapsayan, yüz binden fazla insan üzerinde, kendisi tarafından geliştirilen bir ölçek uygulanmıştır. Anket verileri ışığında Hofstede, bu çalışmada kültüre ilişkin ölçümler ve indekslere dayalı yeni bir kavramsal yapı sunmaktadır.

Daha önceki bir çalışmamızda, "dişil" özellikler gösterdiği tespit edilen Türk toplumunda, hayatın geçiş dönemlerinden doğum, evlenme, ölüm geleneklerinden örnekler ele alınmış ve bu geleneklerin analiz sonuçlarına uygun olup olmadığı değerlendirilmiştir (Okuşluk Şenesen, 2018).

Bu çalışmada, Hofstede'nin Türk toplumu üzerinde yaptığı erillik-dişillik faktörü analizi sonucunda ortaya çıkan 'dişil toplum' değerlendirmesinin, Türk halk bilgisindeki çeşitli uygulamalarda nasıl bir karşılık bulduğuna dair sorulara yanıt vermeye çalışılacaktır. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden halk bilgisinin türlü başlıkları, Hofstede tarafından ölçütleri belirlenen erillik-dişillik faktörüne göre değerlendirilecek ve bu analize uyan ve uymayan noktaların kültürümüz açısından kökleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

1. Kültür, Kültürlerarası İletişim, G. Hofstede'nin Kültür Boyutları

Kültür boyutlarıyla ilgili olarak günümüze değin çok sayıda araştırma yapılmış olsa da G. Hofstede'nin "Kültürel Boyutlar Kuramı" çerçevesinde belirlediği beş kültürel boyut, kültür ile ilgili çalışmalarda en çok atıf alan çalışma özelliğini korumaktadır.

Hofstede, uluslararası bir şirket olan IBM'de, 50 farklı ülkeden 116.000 çalışanla, kendi geliştirdiği bir ölçek üzerinden anket çalışması yapmıştır. Çalışmasının sonucunda, aynı kurumsal çatı altında toplanmış olmalarına rağmen, her ülkedeki şirket çalışanlarının, faaliyetlerini sürdürdükleri ülkenin kültüründen etkilendiği sonucuna varmıştır Hofstede, kültürün "insanları ait oldukları gruplara göre ayırt edebilen zihnin kolektif bir programlaması" (Hofstede, 1980: 13) olduğunu ifade etmiş ve daha derine inerek her ülkede değişken seviyelerde gözlemlenebilen kültüre ait beş evrensel değeri tanımlamıştır. Bunlar,

Bireysellik, Dişilik/Erillik, Güce Uzaklık, Belirsizlikten Kaçınma ve Uzun Vadeye Dönüklük olarak sıralanabilir.

Hofstede'nin temel sorusu, cinsiyetler arası farklılıkların sadece biyolojik mi yoksa sosyal yaşamdaki rollerin kaçınılmaz sonuçları mı olduğudur. Dünyanın her yerinde kadın ve erkek arasında aynı biyolojik farklılıklar söz konusudur (Hofstede, 1980: 262).

Her topluluk birçok davranışı kadınlara ya da erkeklere özgü olarak algılasa da hangi davranışların hangi cins tarafından yapılacağı toplumdaki topluma değışiklik gösterir. Biyolojik farklılıklardan dolayı insanlar erkek-kadın olarak ayrılırken sosyal ve kültürel roller için de toplumlar eril-dişil olarak ayrılmışlardır.

Hofstede'in çalışmasında Türkiye, dişillik özellikleri gösteren ülkeler arasında yer almaktadır. İlk bakışta Türk toplumun diş değeri ve kültürü benimsediğı konusunda ortaya konan araştırma sonuçları yadırganmakta ve erkek egemen gibi görülen toplumumuzun bazı kesimleri tarafından aşağılayıcı bile bulunmaktadır. Oysa diş kültür kavramı olumlu özellikleri yansıtmaktadır. Bu konuda Sargut'un (1994) yaptığı çalışma da Hofstede'nin Türk toplumu üzerinde yapmış olduğu genellemeyi destekler niteliktedir (Sargut, 2001: 178-181).

1.1. Erillik-Dişillik Algısını Oluşturan Kültürel Değerler

Konuyla ilgili yapılan çalışmaların özüne baktığımızda, Erillik-Dişillik algısını oluşturan kültürel değeri şöyle özetleyebiliriz:

Dişil Değerler

1. Topluluk bilinciyle hareket etme
2. Uyum ve uzlaşma, orta yolu bulma, görüş birliğine varma
3. İnsan ilişkilerine önem verme
4. Empati, iletişim
5. Hizmet etme
6. Yardımseverlik
7. Şefkatli ve anlayışlı olma
8. Mazluma acıma/zayıflara yardım
9. Yaptığı işi sevme
10. Kaliteli yaşam
11. Mutluluk ve huzurun güç ve başarıdan daha önemli sayılması
12. Çatışmadan kaçınma
13. Tatil döneminin önemli olması (Aile, akrabalar, arkadaşların toplanması)
14. Aynışma
15. Ön planda olmama arzusu
16. Sivirmeme

17. Toplumsal eşitlik
18. Sezgisel olma
19. Paraya daha az önem verme
20. Statü gösterisinden kaçınma
21. Alçakgönüllü olma
22. Kanaatkâr olma
23. Tavır koyma
24. Örtbas etme

Eril Değerler

1. Hırslı ve iddialı olma
2. Rekabet etme
3. Uyuşmazlıkları tartışarak çözme
4. Sivrilme, kendini öne çıkarmak
5. Performans sergileme
6. Görünür bir başarı elde etme
7. En iyi olma
8. Yarışma ve başarı güdüsü
9. Güç elde etme
10. Topluluktan sıyrılma, sürüden ayrılma
11. Diğerlerini önemsememe
12. Kadın ve erkek rolleri arasında kesin ayırım
13. Çok para kazanma
14. Girişimcilik
15. Materyalist eğilimler (Okuşluk Şenesen, 2018: 301-302).

2. G. Hofstede'nin Erillik-Dişillik (Masculinity) Faktörü Türkiye Analizinin Türk Halk Bilgisi Açısından Değerlendirilmesi

Türk kültür hayatında başlangıçtan itibaren yaratılmış olan Türklere has kültür kalıpları, sosyal hayattaki değişmelere uygun olarak yapılan ilavelerle yeni kalıplar oluşturarak, eskileri geliştirip, bazı değişmelere uğratarak daha sonraki dönemlerde de kendi vadisinde yol almıştır. Buna göre "Halk" kavramı başlangıçtan itibaren oluşturulan ve sürekli geliştirilen, gelenek, görenek, inanç anlayışını devam ettiren veya devam ettirmeye çalışan grupları içine almaktadır. Bugün de bu kalıplara uygun olarak yeni yaratmalar ortaya koyan ve bu yaratmaları kullanan herhangi bir kişi, bir grup içinde bunları paylaştığında sosyal statüsü veya mesleki etiketi ne olursa olsun halk bilim açısından değerlendirildiğinde halk kavramı için de yer alır. Sayılarını tespit edemediğimiz bu kültür kalıp ve yapılarının oluşturduğu ve oluşturmaya devam ettiği bilgi, "Halk Bilgisi"dir. Bu bilgiyi

kendine has yöntemlerle ele alan ve incele yen bilim dalı da “Halk Bilimi”dir (Ekici, 2000: 8)

Bu bölümde, Türk halk bilgisinde, askere uğurlama ve karşılama ile hacı uğurlama ve karşılama gelenekleri, halk hukuku içinde kan davası, sonradan kazanılan akrabalıklar içinde hemşehrilik, ahretlik, evlat edinme, kirvelik gelenekleri, ahilik, dadaşlık, seymenlik, zeybeklik, gibi dayanışma ve yardımlaşma kurumları, imece, komşuluk, misafir ağırlama kültürü ile bayramlar, törenler ve kutlamalar başlıklarındaki uygulamalar, G. Hofstede'nin erillik-dişillik faktör analizinde belirtilen kriterler dikkate alınarak değerlendirilmiş ve sonuçlara ulaşılmıştır.

2.1. Askere Uğurlama ve Karşılama ile Hacı Uğurlama ve Karşılama Gelenekleri ve Erillik-Dişillik Faktörü

Türk halkı için askere gitmek, vatan görevidir ve kutsal sayılır. Askerlik çağına gelen delikanlının askere yolcu edilmesi ve karşılanması, önemli bir gelenektir. Askerlik, genç erkek için bir eğitim yuvasıdır. Askere gitmeyen erkeğe iyi gözle bakılmaz. Bir çeşit geçiş dönemi olarak kabul edilebilecek askere uğurlama töreni, Türk halk kültüründe benzer uygulamalara ve tutumlara sahne olur.

Türk halk kültüründe askere uğurlama ve karşılamayla ilgili uygulamaları genel olarak şöyle sıralayabiliriz:

- Askere gidecek delikanlı, askere gitmeden on-on beş gün önce işlerden el çektirilir. Bu sürede dinlenir, gezer, eğlenir.
- Delikanlı bütün akrabaları, arkadaşları, komşuları gezer, dolaşır. Genç ziyarete çıkmasa bile, akrabalar, yakınlar onu yemeğe davet ederler. Tüm yakınlarıyla vedalaşır, helalleşir. Asker adayının yakınları, ihtiyacı varsa yardımcı olmak amacıyla gence para verirler. Paranın miktarı önemli değildir, önemli olan verilmesidir.
- Gencin askere gideceği gün, bütün yaşlıları, akranı, akrabası, onu geçirmeye gelir. Askere uğurlamada topluca hareket edilir. Genç, yalnız gönderilmez. Şenlikle, davulla zurnayla, halaylar çekilerek genç uğurlanır.
- Askerlik bitiğinde, asker karşılama töreni olarak, kurban adandıysa, kurban kesilir. Etin tamamı fakirlere dağıtılır ya da kazanlarda yemekler pişirilerek ziyafet verilir. Topluca yenilir, içilir (Artun, 2007: 249-250)

Kişisel, toplumsal, dinsel yönleri olan bu törenlerde, ziyafet verme, adak, kurban gibi gelenekleri iç içe görürüz. Bu uygulamaların amacı, genç askeri hayatının bu yeni evresinde kutsamak, kutlamak, tehlikelerden korunmasını sağlamaya çalışmak, geriye sağ salim dönüşünü garantiye almak ya da vatana adanmak, asker ocağındaki hayatını bir nebze de olsa kolaylaştıracak desteği vermek olarak sıralanabilir.

Askere uğurlama ve karşılama törenlerinde, *topluluk bilincine sahip olma, insan ilişkilerine önem verme, empati, iletişim, yardımlaşma, sevgi ve şefkat* gibi dışil toplumların özelliklerinin öne çıktığı görülmektedir.

Türklerin İslamiyeti kabul etmeleriyle birlikte inanç sistemlerinde ortaya çıkan değişim, günlük hayatın akışında da kendisini göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde kutsal toprakların ve emanetlerin ülke sınırlarına dahil olmasıyla hac farızası da ayrı bir öneme haiz olarak Türk toplum yapısında geleneksel yaşam içinde kendisine yer bulmuştur. Bu çerçevede hacca gidecek adayla ilgili olarak yapılan geleneksel uygulamalar şöyledir:

- Hacı adayını yakınları, komşuları, yola çıkmasından yaklaşık bir ay önceden başlayarak sıra ile yemeğe davet ederler, karşılığında o da onları yemeğe çağırır, her yemekte aday ile birlikte köy veya mahallenin imamı da hazır bulunur (Çobanoğlu, 2009: 1093-1111).
- Yemekten sonra camide mevlit okunur ve ilahiler söylenir. Sonra bütün köy halkı harman yerinde toplanır ve hacı adayı bozuk para saçar, toplananlar "hacı parası uğurludur" inancıyla kapışırlar (Çobanoğlu, 2009:1093-1111).

Vatani görevi ifa etmenin her Türk erkeği için bir çeşit namus görevi olduğu bilinciyle askere uğurlama ve karşılama törenleri ile İslam dini için en önemli vazifelerden birisi olan hacca uğurlama ve karşılama törenleri, toplumumuzda geleneksel yolcu uğurlamalardan farklı olarak adeta hayatın bir geçiş evresi gibi değerlendirilerek kutsanmakta, hem gidiş hem de dönüşe dair uygulamalarda *topluluk bilincine sahip olma, insan ilişkilerine önem verme, empati, iletişim, yardımlaşma* gibi dışil öğelerin öne çıktığı görülmektedir.

2.2. Halk Hukuku ve Erillik-Dişillik Faktörü

Halk hukukunun uygulamalarına örnek olarak köydeki çeşitli anlaşmazlıkların mahkemeye gidilmeden çözümlenmiş yöntemleri; tarlası, bağı, bahçesi bitişik olan komşular arasındaki sınır tecavüzü olaylarının çözümlenmeleri; aynı şekilde başıboş bırakılmış küçük veya büyükbaş hayvanların komşularının tarlalarına, bahçelerine verdikleri zararların karşılama yöntemleri verilebilir (Çobanoğlu, 2009: 1063-1084).

Geleneksel halk hukukunun en belirgin örneği kan davalarıdır. Bir çeşit kendiliğinden hak alma yolu olarak benimsenen kan davası göreneği Anadolu'nun pek çok kesiminde uygulama olanağı bulmuştur (Önder, 1976:23). Kan davası bir aile, kabile ya da aşiretin üyelerinin çeşitli sebeplerle duydukları kin dolayısıyla birbirlerinin hayatlarına son vermeleri olarak tanımlanabilir. Aşiret biçimindeki yerleşim birimlerinde kendine özgü kanunları olan bir uygulamadır. Genellikle toprak ve kadın konusunda ortaya çıkan bir uygulamadır (Tezcan, 1985:94-95).

Kan davasına neden olan konuların başında gelen *toprak ve kadın*, özü itibariyle dışil öğelerdir. Her ikisine de saldırılması, namus davası olarak

algılanmıştır. Bir çeşit “kendiliğinden hak alma” yolu olarak benimsenen kan davası geleneği, saldırgan yönü nedeniyle eril bir özellik taşımaktadır. Ancak, aklı ve kanunları tercih etmek yerine, *içgüdüleriyle ve duygularıyla davranma, topluluk bilinciyle hareket etme, tavır koyma* gibi tepilerle hareket eden katil, aslında dışil ögeleri de temsil etmektedir.

2.3. Sonradan Kazanılan Akrabalıklar ve Erillik Dışillik Faktörü

Belli bir gruba mensup olmak, o grubun benimsediği davranış, norm ve değerleri de benimsemek “biz” duygusunun benimsenmesine yol açmaktadır. Olumsuz bir davranış, o grupta gelenek ve değer halini almışsa o gruba mensup her bireyin bunu benimsemesi beklenemez (Tezcan, 1985:96).

Kan akrabalığı olmayan, fakat birbirlerini seven kişilerin samimiyetlerini tasavvuri akrabalıklar kurarak pekiştirdiklerini görürüz. Hemşehrilik, kirvelik, süt kardeşliği, ahret kardeşliği ve yol kardeşliği gibi çeşitli şekillerde görülen bu tür akrabalıklarda tarafların önceden belirlenmiş hak ve sorumlulukları vardır (Tezcan, 1985: 95).

2.3.1. Hemşehrilik

Türk sosyal hayatında hemşehrilik geniş bir yeri vardır. Öyle ki, hayatımızın her aşamasında bu yakınlaşma karşımıza çıkar. Bir yere ilk kez gidildiğinde her iki kimse de orada yabancı olarak bulunuyorsa “Nerelisin?” diye birbirlerine sorarlar. Eğer aynı kent, köy ve kasabadan iseler birbirlerine yardım eder, beraber olur, yakınlık gösterirler. Özellikle askerde aynı memleketten olan erler hemşehrilik değerini benimseyerek birbirlerini korur ve yardımlaşırlar. Aynı davranış işe alınırken de göz önünde bulundurulur ve hemşehri olan tercih edilir. Hemşehrilikte “biz” duygusu önem kazanır. Örneğin, kan davası olayında grup benliği kişisel benliğe egemen olur (Tezcan, 1985:95-96).

Ahretlik, günümüz toplumunda hâlen kullanılan bir tabirdir. Sadece dünyada değil, öldükten sonra ahirette de bir arada olma ümidi ile kardeşten öte dostlar için, dostluklarının bozulmayacağını, hiçbir zaman dostluklarının sona ermeyeceğini vurgulamak amacı ile kullanılmaktadır.

Ahretlik genellikle kadınlar arasında görülmektedir. Ahretlik olurken ve Ahret kardeşi olanlar birbirlerine gelip giderlerken, kadınların birbirlerine içerisinde elbiselik kumaş, terlik, yemeni, başörtüsü ve çorap bulunan bir bohça götürdükleri bilinmektedir. Ahretlik olan kişiler gerçekte *kardeş* gibidirler ve bu gelenek günümüzde de yaşlı insanlar arasında sürdürülmektedir.

2.3.2. Evlat Edinme Geleneği

Evlat edinmenin kaynağında esas olarak dini inançlar rol oynamaktadır. Özellikle atalar kültüründe ocağın sönmemesi amacıyla ortaya çıkmış, zamanla siyasal, ekonomik, sosyal, ahlaki ve duygusal amaçlar ve nedenler kurumun yaşamasında rol oynamıştır. Evlat edinilenler bu yolla çocuk sevgisini tatmin etmişler, kendilerine iyilik eden sevdikleri kişilere

servetlerini bırakmışlar ve aile adlarını sürdürmüşlerdir. Günümüzde evlat edinmeyi haklı kılan en önemli düşünce kimsesiz, çaresiz, terk edilmiş çocukların korunmasını sağlamaktır. Bu tür çocuklar gelişmeleri için en uygun ortam olan ailede şefkat, sevgi ve ilgi görmekte, bedenen ve ruhsal yönden sağlıklı bir kişiliğe sahip olmaktadır. İslamiyet'ten önce kadınlar nesep yönünden mirasçı olmadıklarından, erkek çocuğu olmayanlar "ahd" (yemin) yoluyla kendilerine erkek varis edinmekteydiler (Tezcan, 1985:98-99).

Toplumumuzda geleneksel hukuka giren "beslemelik" adı altında yaşayan bir uygulama da vardır. Varlıklı aileler, yoksul ailelerin çocuklarını veya öksüz, yetim çocukları küçük yaşlarda "besleme", "evlatlık" gibi adlar altında yanlarına alıp, hizmetleri karşılığında bakıp yetiştirdikten sonra büyüyünce evlendirmiş veya iş-güç sahibi etmişlerdir. Bazı aileler beslemeleri kendi çocukları gibi saymışken bazı aileler evlat muamelesi yapmamış, hizmetçi gibi de davranmamışlardır. Toplumumuzda bir kısım besleme kızlar da köylerden devşirilerek, boğaz tokluğuna evlerde çalıştırılmış, evin çocuklarına baktırılmış, ağır işlerde çalıştırılmış hizmetçiler niteliğindedir. Bu tür aileler komşuları tarafından kınanmıştır (Tezcan, 1985:99-100).

Evlat edinme evlilik dışı doğan çocukların toplum dışı kalmalarını önlemiş, insanlar arasındaki dayanışma ve yardımlaşma yönünden yarar sağlamıştır (Tezcan, 1985:98).

Evlat edinme geleneğiyle *kimsesiz, çaresiz, terk edilmiş çocukların korunması* sağlanmaya çalışılmıştır. Bu geleneği suistimal edenler toplumda daima kınanmış ve eleştirilmişlerdir. Dişil toplum özellikleri arasında yer alan *yardımseverlik, şefkatli ve anlayışlı olma, mazlumlara acıma, zayıflara yardım* özellikleri, bu kurumda bütün canlılığıyla yaşatılmaktadır.

2.3.3. Kirvelik

Türk halk kültüründe kirvelik, bir erkek çocuğun sünnet töreninin külfet ve masraflarını, başka bir aile büyüğünün üzerine almasıyla iki aile arasında kurulan "hısımlığa" verilen isimdir. Kirvelik geleneği bu geleneği takip eden kişiye pek çok sosyal ve kültürel görevler yükler. Pek çok yöremizde kan akrabalığına benzer bir şekilde kabul edilen ve kirvenin kendi öz çocuklarıyla kirvelik ettiği çocuk arasında evlenmenin yasak olduğu görülmektedir (Çobanoğlu, 2009:1093-1111).

Sonradan kazanılan akrabalıklar arasında yer alan, kirvelik, ahret kardeşliği, kan kardeşliği ya da hemşehrilik bilinci, Türk *toplumunun insan ilişkilerine önem veren, topluluk bilinciyle hareket eden, mutluluk ve huzuru paradan daha çok paylaşımında bulan, iletişim ve empatiyi önemseyen, kaliteli yaşamın* bunların hepsi demek olduğu bir dünya anlayışına sahip olduğu yönüne dikkatimizi çekmektedir. Bu özellikler ise dişil toplum özelliği olarak tanımlanmaktadır.

2.4. Dernekler, Kuruluşlar, Dayanışma, Yardımlaşma ve Erillik-Dışillik Faktörü

Sosyal bir varlık olan insanın toplum içinde sosyalleşmesi sürecini sağlayan veya hızlandıran pek çok geleneksel kurum ve gelenek ortaya çıkmıştır. Türk kültüründe, ahilik, dadaşlık, seymenlik, zeybeklik kültürü, imece gelenekleri, toplumda bir arada yaşama kültürünü destekleyen ve üyelerine bir topluluğa ait olma duygusunu veren yapılardır. Kendine ait kuralları, davranış kalıpları ve töresiyle bu kuruluşlar, toplumda yardım ve dayanışmanın öncül kurumları olmuş adeta günümüz toplumunun sivil inisiyatifi ve sivil yardım kuruluşları gibi işlev üstlenmişlerdir.

2.4.1. Ahilik, Dadaşlık, Seymenlik, Zeybeklik

Eski Türk töresinden kaynaklanan Anadolu'da XII. yüzyıldan itibaren yaygınlaşarak özellikle şehirlerde ve esnaf, zanaatkâr ve çiftçi gibi bütün iş kollarını içine alan belli ilkeler ve törenler etrafında kardeşlik esasına göre toplanmaya "ahilik" adı verilir. Ahiliğin iş kollarında düzeni ve kaliteyi sağlama gibi işlevlerinin yanı sıra güçsüzleri korumak ve zorbalığı önlemek gibi ortak amaçlar etrafında olduğu bilinmektedir. Günümüzde ahilik geleneğinin uzantısı olarak Türk halk kültüründe "Delikanlıbaşı", "Yiğitbaşı", "Yârenlik" gibi adlarla pek çok delikanlı örgütü ve derneğin kırsal yöremizde varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. (Çobanoğlu, 2009:1063-1084).

Türk halk kültüründeki geleneksel delikanlı veya kardeşlik (ahilik) örgütlerinin Erzurum ve civarına has şekline dadaşlık adı verilmektedir (Çobanoğlu, 2009:1063-1084). Türk halk kültüründeki geleneksel delikanlı veya kardeşlik (ahilik) örgütlerinin Ankara ve civarına has şekline "seymenlik" adı verilmektedir. Türk halk kültüründeki geleneksel delikanlı veya kardeşlik (ahilik) örgütlerinin Ege bölgesine has şekline zeybeklik adı verilmektedir (Çobanoğlu, 2009:1063-1084).

Geçmişte şehir veya bölgelerinin savunmasından düzene, eğitime ve düğün benzeri derneklerle toplantıların organizesine kadar pek çok faaliyeti gösteren bu kurumlar, günümüzde diğer işlevlerini çoğunlukla kaybetmiş sadece düğün törenlerinin düzenlenmesinde faaliyet göstermektedir (Çobanoğlu, 2009:1063-1084).

Türk toplumunun geleneksel esnaf teşkilatı olan Ahilik örgütü, iş hayatında düzen ve kalitenin yanı sıra kardeşliği sağlamak, güçsüzleri korumak ve zorbalığı önlemek gibi yönleriyle dışil toplum özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır.

Dadaşlık, seymenlik, zeybeklik gibi geleneksel delikanlı ve kardeşlik örgütleri, aslında üyelerinin erkek olması sebebiyle eril yapıya sahip gibi algılanmaktadırlar. Ancak bu kurumların toplumda yüklendikleri görevler, *mazluma acıma, güçsüzlere yardım, topluluk bilinciyle hareket etme, aynılışma, hizmet etme gibi nitelikleri* dolayısıyla dışil kültürün özelliklerini de taşımaktadırlar. Zaten dışil toplumların özellikleri arasında duygusal cinsiyet rollerinin birbirine karışmış olması bir belirteçtir. Yani toplumda

hem erkekler hem de kadınlar ılımlı, çalışkan, yaşam kalitesine düşkünse o toplumlar dışil toplumlar olarak nitelenirler.

1.4.2. İmece

Türk halk kültüründe özellikle kırsal kesimde köyün zorunlu ve isteğe bağlı işlerinin köylülerce eşit şartlarda ve emek birliğiyle gerçekleştirilmesine imece denilir. İmecenin bir diğer şekli ve anlamıysa, birçok kimsenin toplanıp el birliğiyle bir kişinin veya bir topluluğun işini görmesi böylece işlerin sıra ile bitirilmesi demektir. Yardımlaşma çoğunlukla, köylerimizde bir gelenek gereği uygulanır. Bu geleneklere uymayanlar köylü nazarında iyi tutulmazlar. Köylerimizde geleneksel usullere göre yapılan yardımlaşmalar, maddi ve manevi alanda yapılır (Erdentuğ, 1977: 45-47).

Harman yapmak, tarladan otların temizlenmesi için ot yolmak, bağ bellemek, çapalamak, afyon toplamak, pancar kökü kesmek, mısır soymak, bulgur, tarhana yapmak gibi sıkışık zamanlarda yapılan yardımlaşmalar memleketimizin her bölgesinde ve köylerinde yapılan an'anevi yardımlaşma çeşitleridir. Köy yaşantısında manevi alanda yardımlaşma gelenekleri, maddi alandakine nisbetle çok daha boldur. Genellikle, düğün, ölüm, hastalık ve diğer sıkışık hallerde aileler yakın komşuları ile yardımlaşır. Ancak, bunlar, akrabalık ve komşulukta uzaklık ve yakınlık derecesine göre birbirlerinin yardımına koşarlar (Erdentuğ, 1977: 45-47).

İmece, özünde *topluluk bilincine sahip olma, toplumsal eşitlik, insan ilişkilerine önem verme, empati, iletişim, hizmet etme* gibi özellikleri içererek, dışil toplum yapısının önemli değerlerini bünyesinde barındırmaktadır.

2.5. Komşuluk ve Erillik-Dişillik Faktörü

Belirli bir mahallede yaşayan ailelerin doğum, evlenme, sünnet, yıkım ve ölüm sırasında; ev yapımında, ekip biçmede, araç-gereç sağlanmasında; çocukların, delikanlıların, yaşlıların, dulların, genç kızların gözetim ve bakımında; hakların korunmasında birbirlerine yardım etmelerine ve dayanışmalarına (Örnek 1973: 42) "komşuluk" adı verilir. Komşuluk, Türk kültüründe en yaygın ve güçlü kalıplaşmış davranış şekillerinin veya geleneklerinin başında gelir. O kadar ki, atalarımız "ev alma komşu al" diyerek bir evin huzurlu ve yaşanabilir ev olabilmesi için çevredeki komşuların evden bile önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu nedenle de kültürümüzde komşu ve komşuluk ile ilgili olarak "komşu hatırı, komşu kapısı, kapı komşu" gibi deyimler ve "komşu komşunun külüne muhtaç" gibi pek çok atasözü yer almaktadır. Kültürümüzde komşular birbirlerine sevgi, saygı, hürmet, yardımlaşma duygusu ile bağlıdır.

Kadınlar için akrabalık, erkekler için olduğu ölçüde önemli sayılmaz. Kadınlar için önemli olan şey komşuluktur.

Türk Kültürünün erken dönemlerinde kadının veya ananın çocuklarıyla birlikte "ocak ateşinin" kutsallığının yanı sıra sosyal ve kültürel bir kurumu, aile ocağını oluşturduğu ve erkeğin ikincil bir konumda olduğu

görülür. Bu durumun mahiyetini ele veren mitolojik bir inanışın izleri günümüz Altay ve Hakas Türkleri arasında yaşamakta olan, ocak ateşinin kadınlar eliyle sürdürülmesi ritüelinde açıkça görülebilir (Çobanoğlu, 2011: 40).

Komşuluk Türk toplumunda özellikle kadınlar için çok önemli bir kültürdür. Dişil kültürün neredeyse tüm özelliklerini komşuluk ilişkilerinde bulmak mümkündür. Öyle ki çoğu zaman komşularla olan ilişkiler, akrabalarla olan ilişkilerden bile önemli görülebilmektedir.

Komşuluk, “ev” ile ilgili bir kavramdır. Dişillığın simgelerinden ev ise sığınaktır, geri çekilmedir. Ev, Türk toplumunda da kadının ilgi alanını simgeler. Dişil gücün en somut yansımaları ev içi hayatta gözler önüne serilir. Evin gerçek sakinleri kadınlardır. Bu sebeple Türk kültüründe yaşam kalitesiyle ilgili konularda öncelikle ev ve onun konforlu olması akla gelir. Genç kızın tüm maddi çabaları, ilerdeki evini oluşturmaya yönelik çabalardır. Komşuluk da evle ilgili dünyanın dışı açılan penceresi, uzantısıdır. Türk kültüründe evin nasıl olduğundan çok kimlerle komşu olunacağına önemi vardır. *Sevgi, saygı, hürmet, ilgi, empati, iletişim, uyum, uzlaşma, çatışmadan kaçınma, insan ilişkilerine önem verme, topluluk bilincine sahip olma, aynılışma, hizmet etme* gibi unsurlar komşuluk kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır.

2.6. Misafir Ağırlandırma ve Erillik-Dişillik Faktörü

Türk kültüründe misafir her zaman büyük önem taşımıştır. “Tanrı misafiri” kavramı ile eve gelen konuklar, hane sahibi tarafından gücünün yettiği ölçüde en iyi şekilde ağırlandırmaya çalışılmış, misafirin kendi rızısıyla geldiği düşüncesiyle ikrama, yedirip içirmeye, yatlı misafir sofralarına büyük önem verilmiştir. Orta Asya’dan günümüze kadar misafirlerin ağırlandığı çeşitli sofralar kurulmuş ve günün özelliğine göre ikramlarda bulunulmuştur. Günümüzde de ailenin ekonomik durumuna göre misafir sofraları en mükemmel olacak şekilde düzenlenmektedir.

Selçukluların en güzel geleneklerinden biri de köy odaları misafirperverliğidir. Bu büyükçe bir oda ve tuvaletten ibarettir. Odaya halılar serilir ve yer minderleri, ufak halılar ile oda donatılır, oralarda oturulur, misafir, orada yakınlarından biri yoksa bile misafir edilebilirdi (Ünver, 1982: 3).

Anadolu’da belirli zamanlarda kadınlar toplanarak 40 çeşit yiyecekten oluşan “Zekeriya Sofrası”, “Güllü Yasin Sofrası”, “Acele Bacı Sofrası”, “40 Yasin Sofrası”, “Halil İbrahim Sofrası” hazırlarlar. Böylece bereketin olacağına inanılır. (Kalafat, 1996:42).

Bereket inancıyla ilgili olan bu mutfak kültürü uygulamalarında, *yardımlaşma, dayanışma, ilgi, empati, iletişim, insan ilişkilerine önem verme, topluluk bilincine sahip olma, kaliteli yaşam, hizmet etme, yaptığı işi sevme* gibi unsurlar, dişil toplumların özellikleri arasında yer alır.

Sosyal hayatı destekleyen, toplumun bireyleri arasındaki bağları kuvvetlendiren, temeli güven, samimiyet, cömertlik, karşılıksız paylaşma gibi hasletlere dayanan misafirperverlik tüm dünyada Türklerin belki de bilinen en önemli özelliği konumundadır. Bu çerçevede dışı toplumların belirgin özelliği olan *yardımlaşma, mazluma acıma, zayıflara yardım, ilgi, empati, iletişim, insan ilişkilerine önem verme, hizmet etme* gibi unsurlar, tam olarak Türk kültüründeki misafirperverlik kavramına karşılık gelmektedir.

2.7. Bayramlar, Törenler, Kutlamalar ve Erillik-Dışillik Faktörü

Bayramlar, kökenlerini grup hayatından alan kolektif bir olgu olarak takvime bağlı günlerde topluluk tarafından paylaşılan, çok amaçlı ve çok işlevsel yapılara sahip kültürel aktivitelerdir. Bu özellikleri ile bayramlar, bir toplumun ulusal kimliğini oluşturmada ve pekiştirerek sürdürmede kullandığı güç kaynaklarının en önemlisidir. Bayramlar, millî ve dinî duyguların, inanışların pekiştirilmesi, taze ve canlı tutulması gibi işlevsel yanlarının yanı sıra, topluluğun birlik ve beraberliğini sağlamada ve bunun bireylerin bilincinde yer etmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Bayramı doğum, evlenme, ölüm gibi olayların vesile olduğu törenlerden ayıran en temel özellik kutlanılmasına topyekûn bir toplumun vesile olmasıdır. Doğum bir bebeğin, anne ve babasının, düğün evlenen bir delikanlı ile genç kız için kutlanırken bayram ise bir topluluğun bütünü için ve bütününce düzenlenen ve kutlanan törenlerin birleşimidir (Çobanoğlu, 2009:1093-1099).

Günümüzde mevsimlik törenlerimizden olan Nevruz ve Hıdrellez ile dinî bayramlarımızdan Ramazan ve Kurban bayramlarımız, kandiller ve milli bayramlarımız ülke genelinde günün anlam ve önemine uygun olarak kutlanmakta, anma günlerimizde de millî ve dinî büyüklerimiz yâd edilerek anıları gelecek kuşaklara aktarılmaktadır.

Dinî bayramlarımız ve Nevruz kutlamalarının en önemli özelliği yardımlaşma, sevgi ve şefkat bayramı olmasıdır. Bayramdan önce fakir, hasta ve zor durumda olan kişilere para, giyecek yardımı yapılır ve bayram günü yapılan bayram aşından pay verilir. Yardımlar sırasında insanları kırmamaya dikkat edilir (Pirverdioğlu, 2002: 46-49).

Bayramlarda dışı toplumun neredeyse tüm değerlerini öne çıktığı görülür. Türk toplumu da gerek dini bayramlarda gerekse mevsimlik törenlerde bayram ve kutlama coşkusunu yaşayan ve yaşatan bir halk olarak dışı kültür kümesinde değerlendirilebilir. Bayram ve törenlerde ortaya çıkan *sevgi, saygı, hürmet, yardımlaşma, dayanışma, ilgi, empati, iletişim, uyum, uzlaşma, çatışmadan kaçınma, insan ilişkilerine önem verme, topluluk bilincine sahip olma, toplumsal eşitlik, aynılışma, mutluluk ve huzurun güç ve başarıdan daha önemli sayılması, kaliteli yaşam, hizmet etme tatil dönemlerinin önemli olması, yaptığı işi sevme* gibi unsurlar, dışı toplumların önemli özellikleri arasında sıralanabilir.

Sonuç

Türk toplumu, dıştan bakıldığında eril bir toplum olarak algılanmaktadır. Ancak G. Hofstede'nin kültür boyutlarından birisi olarak gösterdiği erillik-dişillik faktörüne göre Türkiye dışil bir ülkedir. Hofstede'nin bu tespiti, Türkiye'de sosyal bilimlerin değişik alanlarında Türk toplumu üzerine uygulanarak verilerin doğruluğu konusunda görüş birliğine varılmıştır. Algımızdaki gerçeklik ile günlük hayatın akışında yaşanan gerçeklik arasındaki farkın neden kaynaklandığı tartışılabilir bir olgudur.

Kültürlerarası çalışmalarda bir toplumun değerlendirilmesinde değişik parametreler kullanılmaktadır. Hofstede'nin geliştirdiği ölçekte "dişillik" olarak tanımlanan olgunun temel parametrelerinden birisi, kadın ve erkek cinsiyet rollerinin kesin ve belirgin çizgilerle birbirinden ayrılıp ayrılmadığıdır. Duygusal cinsiyet rollerinin birbirine karıştığı ülkeler dışil toplumlardır. Türk kültürü açısından yapılan bu değerlendirmede Türk kültüründeki alt kültür unsurlarının değerlendirilip değerlendirilmediği bilinmemektedir. Çünkü böyle çalışmalarda, zaman zaman alt kültürün kim değerlerinin, toplumun geneline mal edilmesi gibi sakıncalar da doğabilmektedir.

Çalışmada, Türk halk bilgisinde, askere uğurlama ve karşılama ile hacı uğurlama ve karşılama gelenekleri, halk hukuku içinde kan davası, sonradan kazanılan akrabalıklar içinde hemşehrilik, ahretlik, evlat edinme, kirvelik gelenekleri, ahilik, dadaşlık, seymenlik, zeybeklik, gibi dayanışma ve yardımlaşma kurumları, imece, komşuluk, misafir ağırlama kültürü ile bayramlar, törenler ve kutlamalar başlıklarındaki uygulamalar, G. Hofstede'nin erillik-dişillik faktör analizinde belirtilen kriterler dikkate alınarak değerlendirilmiş ve sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmamızda "dişil" özellikler gösterdiği tespit edilen Türk toplumunda halk bilimsel öğeler taranarak, bu tespitleri doğruluğu ya da yanlışlığı aranmıştır. Sonuçta elde edilen örnek uygulamalar, gerçekten de toplumumuzun daha en başından bireylere dışil değerleri gelenek, görenek, teamüller vasıtasıyla yüklediği sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Türk toplum yapısında değer yargılarının ve törenin aktarılmasında dışil niteliğin güçlü olduğu, aile kurumunun ve annenin baskın bir biçimde bu hususta rol oynadığı gözlemlenmiştir. Toplumumuzun bazı gelenek, görenek ve teamülünde ise eril karakteri dikkati çekmektedir. Eril karakterli unsurların da benzer bir çalışmayla ortaya konulması, her iki unsurun kültürümüzdeki dengesini anlamamıza olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kayanlar

- Çobanoğlu, Ö. (2009). Türk halk bilim çalışmaları. *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü/1920–1938 Atatürk Dönemi C. 3, Halk Kültürü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2011). *Türk edebiyatının mitolojik kaynakları*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Ekici, M. (2000). Halk, halk bilimi ve halk bilgisi üzerine bir deneme. *Milli Folklor*, 45, 2-8.
- Erdentuğ, N. (1977). *Sosyal âdet ve gelenekler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları Halk Kitapları.
- Hofstede, G. (1980), *Culture's consequences: International differences in work related values*. California: Sage Publications.
- Kalafat, Y. (1996). İslamiyet ve Türk halk inançları. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Okuşluk Şenesen, R. (2018), Türk halk kültüründe geçiş dönemlerinin G. Hofstede'nin kültürel boyutlarından erillik-dişillik (masculinity) faktörüne göre değerlendirilmesi, *Asia Minor Studies*, 6(12), 297-316.
- Örnek, S. V. (1988). *100 soruda ilkelerde din, büyü, sanat, efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Pirverdioğlu, A. (2002). Türklerde yılbaşı ve bahar geleneği. *Türkler*, C. 3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Sargut, A. S. (2001). *Kültürlerarası farklılaşma ve yönetim*. 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Tezcan, M. (1985). *Eğitim sosyolojisi*. 4. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ünver, S. (1982), Selçuklular, beylikler ve Osmanlılarda yemek usulleri ve vakitleri. *Türk Mutfağı Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir. / Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.